

Liliana Brožič, Stjepan Domjančič in Oliver Andonov

Možnosti vzpostavitve duhovne oskrbe v armadi Republike Severne Makedonije

*Possibilities for Establishing Spiritual Care in the
Army of the Republic of North Macedonia*

Izvelek: Prispevek obravnava duhovno oskrbo v Armadi Republike Severne Makedonije (ARSM) kot doslej neurejeno, a pomembno področje vojaške organizacije z vidika celostne skrbi za pripadnike oboroženih sil in človekovih pravic. S pomočjo zgodovinske, deskriptivne in analitične metode ter deduktivnega pristopa je predstavljena analiza zgodovinskega razvoja, pravnega okvira in stališč pripadnikov ARSM do duhovne oskrbe. Posebna pozornost je namenjena primerjalni analizi ureditev v Republiki Hrvaški in Republiki Sloveniji, kjer duhovna oskrba že deluje na temelju ustavnih določb in mednarodnih sporazumov. Ugotovitve kažejo, da v Makedoniji obstaja pravna in družbena podlaga za uvedbo vojaške duhovne oskrbe, vendar primanjkuje politične volje in institucionalne pobude.

Ključne besede: vera, oborožene sile, duhovna oskrba, Armada Republike Severne Makedonije, Oborožene sile Republike Hrvaške, Slovenska vojska

Abstract: The article deals with spiritual care in the Army of the Republic of North Macedonia (ARSM) as a hitherto unregulated but important area of military organisation in terms of holistic care for members of the armed forces and human rights. Using historical, descriptive and analytical methods, as well as a deductive approach, the paper presents an analysis of the historical development, the legal framework and the attitudes of ARSM members towards spiritual care. Particular attention is paid to a comparative analysis of the arrangements in the Republic of Croatia and the Republic of Slovenia, where spiritual care is already in place on the basis of constitutional provisions and international agreements. The findings show that there is a legal and societal basis for the introduction of military spiritual care in the Republic of Macedonia, but that there is a lack of political will and institutional initiative.

Keywords: religion, military, spiritual care, Army of the Republic of North Macedonia, Armed Forces of the Republic of Croatia, Slovenian Armed Forces

Uvod

Pri zagotavljanju duhovne oskrbe v oboroženih silah gre za pomembno vprašanje sodobne družbe kot celote, in ne le za notranje vprašanje vojske ali obrambnega sektorja. Pripadniki oboroženih sil so namreč del širše družbe z večjo ali manjšo mero osebnih verskih potreb. Te potrebe, bodisi da gre za vsakodnevno versko prakso, osebni pogovor z Bogom ali občasno iskanje tolažbe v trenutkih tesnobe, so še posebej izražene prav pri vojaškem osebju (Plut 2002, 52; Muršič Klenar 2024).

Duhovna oskrba ni nadomestek za psihološko pomoč, ki jo nudijo vojaški psihologi. Nosilci duhovne oskrbe v vojaškem okolju predstavljajo posebno kategorijo častnikov, ločeno tako od psihologov kot od nekdanjih »moralistov«, torej naslednikov političnih komisarjev (Easton 2022). Njihova vloga v oboroženih silah je povsem drugačna, zlasti v okviru poveljevanja in nadzora nad delom enot, z osredotočenostjo na njihovo bojno uporabo in delovanje v okviru mirovnih ter bojnih operacij (Kocjančič 2021b, 175–176; Mesarič Jazbinšek 2012, 295–301).

Raziskovanje duhovne oskrbe v Armadi Republike Severne Makedonije (ARSM) predstavlja poseben izziv, saj je to področje slabo raziskano in ni predmet strokovnih, znanstvenih ali političnih razprav. Razlogi za to tičijo v globokih družbenih dejavnikih, povezanih z etnično in versko strukturo družbe, z njihovo družbeno vlogo ter s prevladujočimi stereotipi, ki spremljajo dojemanje oboroženih sil in vojaškega osebja. Ti stereotipi pa ne smejo biti razlog, da se vprašanje duhovne oskrbe v oboroženih silah zanemarija v državi, ki je članica mednarodnega zavezništva (Andonov 2023, 59).

Razprava o duhovni oskrbi vključuje tudi razmislek o razmerju med državo in verskimi skupnostmi ter med vero in sekularnim in o svobodi veroizpovedi kot temeljni človekovi pravici. Oborožene sile so del državne uprave, a v njih služijo posamezniki, ki opravljajo izjemno zahteven poklic, pri tem pa imajo pravico do duhovne podpore. Tu nastopi ključno presečišče – razmerje med vero in moralo, ki v teoriji in praksi ne bi smelo biti v nasprotju (Kocjančič 2021a, 104–105; Zrinščak idr. 2014, 5; Plut 2002, 135–137, Primc 2025, 97–118).

Vojaška moč temelji na treh ključnih, med seboj povezanih komponentah: moralni, fizični in konceptualni. To spoznanje je temeljno za vse, ki se teoretično ali praktično ukvarjajo z obrambo in oboroženimi silami kot sestavnim delom državne varnosti (Kotovcevski 2011, 30–31). Brez moralne in fizične komponente konceptualna izgubi svojo učinkovitost. Strategije in doktrine so lahko vrhunsko razvite, vojaška oprema najsodobnejša, a če ni ustrezne pripravljenosti ljudi – fizične, moralne in duhovne – ostajajo le na papirju. Ključni člen je moralna moč: volja, motivacija in prepričanje posameznikov in enot, da dosežejo zastavljene cilje, tudi v kontekstu reševanja konfliktov in obrambe države (Kotovcevski 2011, 34).

Na moralo vojaškega osebja vplivajo številni dejavniki, med katerimi ima pomembno vlogo moralna obveznost do družine, skupnosti in domovine – kar uči tudi vera. Tudi obramba lastne vere, čeprav se to morda zdi nenavadno, predstavlja enega izmed elementov, ki prispevajo k dvigu morale, telesne pripravljenosti in učinkoviti rabi konceptualnih komponent vojaške moči (Karapandžin 2012, 248–361).

Pozitivne izkušnje z duhovno oskrbo v oboroženih silah so že dolgo prisotne v številnih sodobnih državah, še posebej v državah članicah zveze Nato. Zato uvedba duhovne oskrbe v ARSM ni le pravica njenih pripadnikov do svobode veroizpovedi, temveč tudi interes oboroženih sil, saj te s tem krepijo in varujejo moralo svojega kadra, ki je sestavni del makedonskega Ministrstva za obrambo, in s tem tudi države (Andonov 2023, 54–59).

Glavni namen raziskave, ki je bila izvedena v ARSM, je bil ugotoviti, ali njeni pripadniki menijo, da je treba za njihove potrebe uvesti duhovno oskrbo. Poleg deduktivnega pristopa so bile uporabljene tudi zgodovinska, deskriptivna in analitična metoda. V okviru raziskave je bila izvedena primerjalna analiza ureditev duhovne oskrbe v izbranih državah članicah Nata, zlasti v Republiki Sloveniji in Republiki Hrvaški. Ti državi sta bili izbrani zaradi skupne zgodovinske izkušnje v okviru večnacionalnih držav, kot sta bili Avstro-Ogrska in Kraljevina SHS/Jugoslavija, kjer je bila duhovna oskrba pomemben in tradicionalni sestavni del organiziranosti oboroženih sil. V nekdANJI Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, ki kot totalitarna država verskih svoboščin v oboroženih silah ni omogočala, pa duhovna oskrba ni bila zagotovljena.

1 Zgodovinska retrospektiva vojaške duhovne oskrbe v Makedoniji

Če retrospektivno obravnavamo vprašanje duhovne oskrbe skozi makedonsko prizmo, ugotovimo, da v zgodovinskem okviru z njo ni bilo neposredne institucionalne izkušnje. Makedonska samostojna država in oborožene sile so bile ustanovljene šele v letih 1991 oziroma 1992. Zgodovinsko gledano, so Makedonci, skupaj s celotnim prebivalstvom današnje Republike Severne Makedonije, večinoma služili v tujih vojskah – najpogosteje v vojskah sosednjih držav – ali pa sploh niso služili vojaškega roka, zlasti v času osmanske oblasti pred letom 1908, ko krščansko prebivalstvo praviloma ni bilo vpoklicano v vojaško službo. To dejstvo ne pomeni, da je bilo prebivalstvo brez verske pripadnosti ali da pravoslavna Cerkev ni delovala kot družbeno pomemben dejavnik. Pomeni pa, da ni bilo povezave med verskim življenjem in vojaško službo vsaj do obdobja po balkanskih vojnah. Po Bukareškem mirovnem sporazumu leta 1913 se je velik del makedonskega prebivalstva znašel pod oblastjo sosednjih monarhij – Grčije, Srbije in Bolgarije – in je bil dolžan služiti v njihovih vojskah. Istočasno se je makedonsko ljudstvo že več kot stoletje borilo za obnovitev Ohridske nadškofije kot avtohtone cerkvene avtoritete znotraj Pravoslavne cerkve. V tem okviru narodno-cerkvenega boja, ki je bil med balkanskimi vojnam in letom 1944 različno intenziven, se je jurisdikcija nad pravoslavni verniki v Makedoniji večkrat spreminjala – od Carigrajske patriarhije do Srbske in Bolgarske pravoslavne cerkve (Ilievski 2011, 12).

Carigrajska patriarhija je leta 1922 z aktom, imenovanim tomos, Srbski pravoslavni cerkvi prepustila upravljanje škofij na ozemlju današnje Severne Makedonije (t. i. Vardarske Makedonije), s čimer so te prešle pod jurisdikcijo Srbske cerkve kot sestavnega dela Kraljevine SHS/Jugoslavije (Snegarov 2023, 230).

Pomemben mejnik v razvoju verske prisotnosti znotraj oboroženih struktur predstavlja leto 1943. Po italijanski kapitulaciji 8. septembra 1943 je na osvobojenem ozemlju v zahodni Makedoniji Glavni štab Narodnoosvobodilne vojske in Partizanskih odredov Makedonije (NOV POM) 11. oktobra 1943 v vasi Crvena Voda sprejel odločitev o oblikovanju posebnih oddelkov, med katerimi so bili nekateri zadolženi tudi za verska vprašanja (Ilievski 2011, 21). Ti oddelki so nastali na pobudo pravoslavnih duhovnikov, ki so želeli,

da bi makedonska duhovščina postala odgovorna za cerkvena vprašanja na osvobojenem ozemlju. Tudi v času druge svetovne vojne je cerkvena jurisdikcija na ozemlju Makedonije večkrat prehajala med Srbsko, Bolgarsko in Carigrajsko pravoslavno cerkvijo, na zahodu države pa deloma tudi pod jurisdikcijo Albanske pravoslavne cerkve. Duhovnik Veljo Mančevski (1905–1962) je bil 15. oktobra 1943 imenovan za verskega referenta pri Glavnem štabu Narodnoosvobodilne vojske in Partizanskih odredov Makedonije. Odlok Glavnega štaba je določal, da se vse odločitve verskega oddelka nanašajo izključno na administrativna vprašanja, in ne na dogmatska. Med prvimi navodili, ki so jih izdali za delovanje duhovnikov, so bila: ukinitvev zakonov okupatorskih oblasti, prekinitev stikov z zunanjimi verskimi institucijami, podreditev milic Glavnemu štabu, spoštovanje pravil vzhodnega pravoslavlja ter vodenje matičnih knjig v makedonskem jeziku (Ilievski 2011, 22).

V drugi polovici oktobra 1943 je v vasi Izdeglavlje potekalo prvo srečanje duhovniškega zbora, ki je skupaj z enajstimi duhovniki in petindvajsetimi predstavniki ljudstva razpravljal o cerkveno-upravni organizaciji in uvedbi stalne mašniške službe (Popovski 1961, 10). Čeprav je bila ta cerkvena struktura ustanovljena pod okriljem partizanskega gibanja, ne moremo govoriti o formalizirani vojaški duhovni oskrbi. Kljub temu obstajajo dokumentirani primeri verskih obredov, ki so jih duhovniki izvajali za potrebe partizanskih enot. Tako je ob formiranju Prve makedonske udarne brigade 8. junija 1944 pravoslavni duhovnik Kiril I. Stojanovski (1909–1971) iz vasi Lokov pri Strugi opravil bogoslužje in posvetil brigadno zastavo (Popovski 1961, 12).

Takšni dogodki kažejo, da je bila prisotnost duhovnikov v partizanskih enotah tolerirana zaradi politično-pragmatičnih razlogov, povezanih s cerkveno-narodnim ciljem po obnovi Ohridske nadškofije. Prisotnost duhovščine v strukturah partizanskega gibanja je bila torej administrativne in simbolne narave, ne pa institucionalno-verske v okviru vojaške službe.

Na prvem zasedanju Antifašističnega zbora narodne osvoboditve Makedonije (ASNOM) v samostanu sv. Prohorja Pčinjskega so bili med 116 delegati tudi štirje pravoslavni duhovniki. Do konca leta 1945 so bile v makedonskih oboroženih silah in družbi še vedno prisotne verske liturgije in procesije, ki so jih spremljali visoki civilni in vojaški funkcionarji. Med

drugim poroča časnik *Nova Makedonija* o dveh pomembnih verskih dogodkih: praznovanju dneva sv. Klementa Ohridskega 8. decembra 1944 ter prazniku Gospodovega razglašanja 19. januarja 1945, ki sta se ju udeležila tudi predsednik predsedstva Antifašističnega zbora narodne osvoboditve Makedonije Metodija Andonov-Cento (1902–1957) in generalmajor Pavle Ilić (1910–1964) (*Nova Makedonija* 1944, 11; 1945, 34).

Po letu 1945 je oblast v vsej Jugoslaviji, vključno z Makedonijo, uvedla strogo ločitev vere in vojske. Vsaka oblika duhovne oskrbe je bila prepovedana, kar je pomenilo popoln prelom med vojsko in verskimi skupnostmi.

2 Primerjalna analiza med izvajanjem vojaške duhovne oskrbe v Republiki Hrvaški in v Republiki Sloveniji

Primerjalno analizo med Republiko Hrvaško in Republiko Slovenijo smo izvedli zaradi skupne zgodovine, ki jo imata obe državi (vključno z Makedonijo) na področju duhovne oskrbe iz nekdanje skupne države in izkušenj, povezanih s tem področjem, iz nekdanje Jugoslovanske vojske. Kljub temu ali pa ravno zaradi tega sta obe naši pot za uvedbo duhovne oskrbe v svoje oborožene sile.

2.1 Duhovna oskrba v Oboroženih silah Republike Hrvaške

Ustava Republike Hrvaške zagotavlja svobodo vesti in veroizpovedi ter svobodno javnega izražanja vere ali drugih prepričanj pa tudi položaj verskih skupnosti v družbi. Te določbe zagotavljajo izhodiščni pogoj ne le za delovanje verskih skupnosti v družbi, temveč tudi za urejanje njihovega pravnega statusa, odnosov z drugimi organizacijami in družbenimi subjekti ter političnimi institucijami (*Ustav Republike Hrvatske* 1990).

Leta 2002 je hrvaški parlament sprejel *Zakon o pravnem statusu verskih skupnosti*, ki ureja njihov pravni status, okvir za izvajanje njihovih dejavnosti, vpis v register, premoženje itd. Isti zakon določa izvajanje duhovne oskrbe za pripadnike oboroženih sil policije (*Zakon o pravnem položaju vjerskih zajednica* 2002).

Iz dokumentov Vojaškega ordinariata Republike Hrvaške izhaja, da sta Sveti sedež in Republika Hrvaška 19. decembra 1996 v Zagrebu podpisala *Sporazum o pastoralni oskrbi katoliških vernikov, pripadnikov oboroženih sil in policijskih služb Republike Hrvaške* (Narodne novine, br. 2/1997). Sveti sedež je nato (po končanem postopku ratifikacije mednarodne pogodbe) leta 1997 ustanovil Vojaški ordinariat v Republiki Hrvaški. Juraj Jezerinac je bil leta 1998 imenovan za prvega vojaškega ordinarija (škofa). Hkrati je Vojaški ordinariat pripravil *Pravilnik o organizaciji in dejavnosti Vojaškega ordinariata v Republiki Hrvaški*, ki so ga 3. decembra 1998 v Zagrebu podpisali predsednik Hrvaške škofovske konference ter ministra za obrambo in notranje zadeve (Vojni ordinarijat u Republici Hrvatskoj 1998). S tem se je končal pravni postopek ustanovitve vojaške škofije in ordinariata v Republiki Hrvaški.

Vojaški ordinariat Republike Hrvaške ima status škofije, njegova pastoralna jurisdikcija pa zajema pripadnike oboroženih sil in policije, njihove družinske člane, kadete vojaških in policijskih šol ter druge, ki trajno opravljajo službo v ordinariatu ali sodelujejo z njim. Pravna ureditev ordinariata ne temelji zgolj na nacionalni zakonodaji, temveč predvsem na mednarodnem sporazumu s Svetim sedežem iz leta 1996, ki po hrvaški ustavi velja kot del notranjega pravnega reda in ima višjo pravno moč od zakona. Duhovna oskrba za vojake se je začela že v času vojne za neodvisnost, še pred formalno ureditvijo. Na pobudo predsednika Franja Tuđmana je Hrvaška škofovska konferenca 24. septembra 1991 imenovala msgr. Jezerinca za odgovornega za duhovno oskrbo vojakov. V tem kontekstu institucionalizacija duhovne oskrbe ni bila zgolj izraz državne suverenosti, temveč odziv na izredne razmere, v katerih so se znašli pretežno neprofesionalni in neizkušeni vojaki. Vojna realnost je terjala celostno podporo, pri čemer je bila duhovna oskrba ključna za psihološko stabilnost vojakov (Šućurović idr. 2017; Brlas in Križić 2024).

Uvedba duhovne oskrbe v oboroženih silah med vojno je bila logičen korak, ki je bil poleg tega na splošno dobro sprejet. Vendar je treba omeniti, da je bila duhovna oskrba za vse novost in da je bilo že v prvem obdobju njenega uvajanja (preden je bila institucionalizirana prek vojaškega ordinariata, tj. urejena s pogodbami in predpisi) opaziti nerodnosti, predvsem na strani vojaške organizacije, ki je duhovno oskrbo obravnavala kot element oblikovanja zaželenega profila vojakov. V teh poskusih so na

nosilce duhovne oskrbe preprosto gledali kot na moralno-politične delavce (kakršni so obstajali v komunističnih oboroženih silah) (Easton 2022). Z institucionalizacijo duhovne oskrbe, z njeno pravno ureditvijo in ustanovitvijo vojaške škofije so bile preprečene zlorabe (Domjančič 2015).

Vsi pripadniki oboroženih sil Republike Hrvaške iz vrst manjšinskih etničnih in verskih skupin imajo enake pravice do svobodnega uveljavljanja verskih svoboščin. Muslimani pripadniki oboroženih sil Republike Hrvaške imajo v skladu z ustavo pravico do opravljanja svojih verskih potreb. Institucionalizacija skrbi za pripadnike oboroženih sil muslimane je bila omogočena s podpisom Protokola o duhovni oskrbi pripadnikov oboroženih sil Republike Hrvaške za pripadnike islamske vere, ki sta ga leta 2005 podpisala minister za obrambo in predsednik Mešihata na Hrvaškem, mufti (Ministarstvo obrane Republike Hrvatske 2005).

Kar zadeva vojake pravoslavne vere v oboroženih silah Republike Hrvaške, njihovo duhovno oskrbo omogoča sporazum med Srbsko pravoslavno cerkvijo in Vlado Republike Hrvaške. (*Narodne novine*, br. 196/2003).

2.2 Vojaška duhovna oskrba v Slovenski vojski

V Republiki Sloveniji *Ustava* (1991) zagotavlja celovito uresničevanje človekovih pravic, med katere spadata tudi svoboda vesti in veroizpovedi (41. člen) ter njeno neposredno uresničevanje (15. člen). Po *Ustavi* imajo verske skupnosti možnost svobodnega delovanja (7. člen).

Prvi poskusi za uresničevanje pogodb in konvencij v slovenski zakonodaji, povezanih z vojaško službo, so bili urejeni dokaj kmalu s pomočjo *Zakona o obrambi* (1994), kasneje z *Zakonom o vojaški dolžnosti* (2007) in *Zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o vojaški dolžnosti* (2021). Na podlagi prvih dveh zakonov je stopil v veljavo *Pravilnik o realizaciji religiozne duhovne oskrbe v Slovenski vojski* (*Uradni list RS*, št. 58/03, 2003). Z njegovo uveljavitvijo je prenehalo veljati *Navodilo o ureničevanju pravic vojaških obveznikov med opravljanjem vojaške službe do izpovedovanja vere* iz leta 1992, o katerem Plut pravi, da je bil to prvi pravni akt, ki je uresničeval te pravice po letu 1945 na slovenskem ozemlju (2002, 300). Kot izhaja iz naziva obeh dokumentov, je po dolgem času nastala pomembna sprememba, namreč navodilo je urejalo pravice

do duhovne oskrbe zgolj za vojaške obveznike, medtem ko pravilnik to ureja za vse pripadnike Slovenske vojske. Navedena sprememba je bila povezana s preходом iz naborništva v poklicno sestavo Slovenske vojske, dopolnjeno s pogodbeno rezervo.

Sporazum med Slovensko škofovsko konferenco in Vlado Republike Slovenije o duhovni oskrbi vojaških oseb in Sporazum med Evangeličansko cerkvijo v Republiki Sloveniji in Vlado Republike Slovenije o duhovni oskrbi vojaških oseb, ki sta bila podpisana leta 2000, sta temeljna pravna akta za delovanje Vojaškega vikariata v Slovenski vojski. Omogočila sta zaposlitev katoliških in evangeličanskih duhovnikov znotraj Slovenske vojske, kasneje pa tudi pastoralnih asistentov. Vojaškega vikarja in namestnika vojaškega vikarja imenuje in odpokliče Slovenska škofovska konferenca ali Zbor duhovnikov, pomočnika vojaškega vikarja, vojaške kaplane in druge pastoralne delavce pa imenuje in odpokliče vojaški vikar v soglasju s pristojnimi cerkvenimi oblastmi. Vsi navedeni postopki potekajo s soglasjem Ministrstva za obrambo (3. člen *Sporazuma s Slovensko škofovsko konferenco* oziroma 2. člen *Sporazuma z Evangeličansko cerkvijo*).

Dimenzije duhovne oskrbe so pred ustanovitvijo Vojaškega vikariata glede načina izvajanja zavzele predvsem duhovno oskrbo v mirnodobnem stanju, ki je vključevala tudi pogodbeno rezervo. Ta se je izvajala na vojaških vajah in v multinacionalnih enotah ter v enotah za podporo miru. Vključevala je tudi dimenzijo delovanja v izrednem stanju ali vojni. Primarno je duhovna oskrba po vsebini skrbela za pouk o življenju, vrednotah in svobodi, sekundarno pa za družine vojaških oseb ter za ekuomenski in dialoški pomen navzočnosti (vojaškega) duhovnika (Plut 2002).

Po ustanovitvi Vojaškega vikariata lahko ugotovimo, da je njegova vloga prepoznana kot obsežna (ne le) duhovna oskrba tako z zgodovinskega kot tudi mednarodnega vidika. V tej razširjeni vlogi je moč prepoznati zaposlene v vikariatu kot izvajalce nalog apologetov in učiteljev, izvajalce medicinsko-psihološke skrbi, povezovalce, branitelje reda in prava, ki se zagotavljajo tudi za vojaške družine in veterane, ter izvajalce naloge glasnikov miru (Kocjančič 2021b).

Vojaški duhovniki so dodeljeni vojašnicam Slovenske vojske po teritorialnem principu, kjer primarno opravljajo duhovno oskrbo vojaških oseb,

tj. spremljajo vojaške osebe v njihovem delovnem in družinskem okolju, jih spodbujajo, opogumljajo, delijo zakramente in oznanjajo evangelij ter s svojim zgledom, prisotnostjo in usposabljanjem vojaških oseb krepijo vrednote, po katerih se vojaška oseba lahko ravna v miru in vojni. Pripadnikom Slovenske vojske so tako na voljo pogovor, nasvet in podpora osebja vojaškega vikariata, organizacija in vodenje bogoslužnih obredov in shodov za dotične osebe lastne veroizpovedi, odprava posledic izrednega dogodka ali pomoč prizadetim v primeru nesreč, samomorov, bolezni ali smrti pripadnika Slovenske vojske, izvedba razgovorov ali predavanj z versko vsebino pa tudi vnos verske literature in tiska ter seznanitev vojaških in civilnih oseb glede prisotnosti verskih objektov na območju, na katerem se nahajajo (Kocjančič 2021a, 171).

Vse prej navedene naloge zaposleni v Vojaškem vikariatu opravljajo po predhodnem dogovoru s poveljujočimi v Slovenski vojski, ki so dolžni podpreti njihovo delovanje (*Uradni list RS*, št. 58/03, 2003).

3 Rezultati raziskovanja o uvedbi duhovne oskrbe v Armadi Republike Severne Makedonije

Ministrstvo za obrambo Republike Severne Makedonije je sodelovanje v kvalitativni raziskavi zavrnilo, zaradi česar rezultati, predstavljeni v nadaljevanju, vključujejo samo podatke, pridobljene v ARSM.

Raziskava je bila izvedena v obdobju petnajstih dni v marcu 2023 med 450 pripadniki ARSM z uporabo vprašalnika kot raziskovalnega instrumenta, kar predstavlja 5 % ARSM. Pri pregledu in interpretaciji pridobljenih podatkov je bilo ugotovljeno, da je 422 vprašalnikov mogoče šteti za relevantne pri ugotavljanju stališč sodelujočih.

Med 422 vprašanimi je bilo 350 moških in 72 žensk, po veroizpovedi je sodelovalo 279 pripadnikov pravoslavne vere, 132 jih je bilo islamske veroizpovedi, trije drugih veroizpovedi, šest se jih je izreklo za ateiste in dva za agnostika. Po činu in statusu je sodelovalo 45 častnikov, 81 podčastnikov, 289 poklicnih vojakov in šest civilnih oseb, zaposlenih v ARSM. Starost sodelujočih je bila razdeljena v pet skupin: v skupini od 18 do 24

let jih je sodelovalo 37, od 25 do 34 let 124, od 35 do 44 let 197, od 45 do 54 let 61 in v skupini starejših od 55 let trije pripadniki.

Za potrebe našega znanstvenega dela smo uporabili spremenljivo porazdelitev sodelujočih po spolu, versko porazdelitev in njihov status v vojski oziroma poklicu. Vendar to ne pomeni, da celotna raziskava ni pokazala zanimive razpršenosti odgovorov glede na starost vprašanih, še posebej na vprašanje: »Ali se imate za vernika?« V okviru tega dela se bomo osredotočili le na poglede vprašanih in znanstvene podatke, povezane s temeljnim znanstvenim vprašanjem, ki je sprožilo to raziskavo.

Pri statistični obdelavi podatkov smo uporabili metodo povprečne vrednosti porazdelitve dobljenih odgovorov, ki jih bomo prikazali v absolutnih številkah oziroma odstotkih dobljenih odgovorov in spremenljivk, ki pripadajo sodelujočim.

3.1 Prikaz podatkov raziskovanja in komentarji rezultatov

Temeljno znanstveno vprašanje, s katerim se je začela ta raziskava, je bilo: Ali pripadniki ARSM menijo, da bi bilo treba v vojski uvesti duhovno oskrbo? Da bi dobili neposreden odgovor, smo zastavili vprašanje: »Ali menite, da je treba v enote in poveljstva vojske uvesti duhovno oskrbo?«

Pridobljeni podatki so prikazani v tabelah od 1 do 3.

	Zagotovo	Morali bi	Ne vem	Ni potrebe	Sploh ne	Skupaj
Moški	59	81	74	63	73	350
Ženske	3	10	22	15	22	72
Skupaj	62	91	96	78	85	422

Tabela 1: Rezultati v vzorcu glede na spol sodelujočih (v absolutnih številkah)

Glede na zbrane odgovore in njihovo porazdelitev sklepamo, da večina sodelujočih o vprašanju uvedbe duhovne oskrbe v ARSM nima izoblikovanega stališča. Razlogi za to niso bili posebej raziskani, saj približno četrtina vprašanih na to vprašanje ni podala odgovora. Zato smo poskušali dodatna pojasnila poiskati s pomočjo drugih odgovorov v vprašalniku.

Zanimiv je podatek, da je med vprašanimi več tistih, ki menijo, da uvedba duhovne oskrbe ni potrebna – tako je odgovorilo 85 sodelujočih – kot tistih, ki se opredeljujejo za obvezno uvedbo duhovne oskrbe – tako je odgovorilo le 62 vprašanih, kar predstavlja približno osmino vseh sodelujočih. Na podlagi kumulativnih podatkov ugotavljamo, da 153 oseb (nekaj več kot tretjina vseh vprašanih) podpira uvedbo duhovne oskrbe v ARSM, medtem ko jih 163 meni, da za to ni potrebe.

Z vidika razlik po spolu je mogoče opaziti, da je uvedbi duhovne oskrbe izraziteje nenaklonjen ženski del vprašanih: od 72 sodelujočih žensk jih je bilo 37 proti uvedbi, kar predstavlja nekaj več kot polovico, medtem ko jih je le 13 (približno šestina) podprlo njeno uvedbo.

Nesorazmerje v odzivih med ženskami in moškimi nakazuje pomembne spremembe v odnosu do religije znotraj ARSM, kar odraža preoblikovanje tradicionalnega vzorca v makedonski družbi, v kateri so bile ženske v preteklosti osrednje nosilke religioznega izražanja in prakse.

	Zagotovo	Morali bi	Ne vem	Ni potrebe	Sploh ne	Skupaj
Častniki	8,89	28,89	15,56	24,44	22,22	100
Podčastniki	8,64	20,99	19,75	22,22	28,39	100
Vojaki	17,65	20,41	24,57	16,26	28,03	100
Civilne osebe	0	33,33	16,67	33,33	16,67	100
Skupaj	14,69	21,56	22,75	18,48	22,75	100

Tabela 2: Rezultati v vzorcu glede na status sodelujočih (v odstotkih)

Analiza odgovorov sodelujočih glede na njihov položaj v ARSM potrjuje pričakovane vzorce in ne odstopa bistveno od predpostavljenih trendov. Skoraj polovica sodelujočih častnikov (46,66 %) meni, da ni potrebe po uvedbi duhovne oskrbe v enote in poveljstva ARSM. Takšno stališče je razumljivo, saj kaže, da se večina častnikov na svoji poklicni poti ni srečala z duhovno oskrbo in verjetno tudi ni razvila refleksije o vlogi nosilcev duhovne oskrbe v strukturi oboroženih sil. Kljub temu 37,78 % častnikov – torej več kot tretjina – podpira uvedbo duhovne oskrbe, kar lahko kaže na njihovo osebno religiozno angažiranost. To potrjujejo tudi odgovori na pomožno vprašanje »Ali se imate za vernika?«, na katero je večina

častnikov odgovorila pritrdilno. Vendar med tema dvema sklopoma vprašanj ni bilo ugotovljene neposredne korelacije.

Podoben vzorec je zaznati tudi pri pripadnikih vojaške policije, kjer se je kar 80 % vprašanih izreklo za vernike. Ta visoka številka pa verjetno bolj odraža nominalno identifikacijo z določeno versko skupnostjo kot pa globlje razumevanje ali prakticiranje vere, kar se kaže tudi v pomanjkanju podpore institucionalni duhovni oskrbi. Takšno razhajanje med izraženo versko opredelitvijo in odnosom do verske oskrbe znotraj ARSM opozarja na širši fenomen religiozne identitete v sodobni makedonski družbi.

Posebno pozornost smo namenili stališčem častnikov, saj ti – skupaj s podčastniki – nosijo odgovornost za izvajanje potencialne uvedbe duhovne oskrbe v strukturi ARSM.

Stališča podčastnikov so bila še bolj razpršena. Na vprašanje »Ali menite, da je treba v enote in poveljstva ARSM uvesti duhovno oskrbo?« je pritrdilno odgovorilo 29,63 % vprašanih, torej manj kot tretjina, medtem ko jih je 50,61 % – več kot polovica – to možnost zavrnilo. Kljub temu se je kar 94 % podčastnikov opredelilo kot verniki. Tudi tukaj ni zaznati neposredne povezave med deklarirano vero in podporo duhovni oskrbi.

Tudi med poklicnimi vojaki so bili odgovori podobno raznoliki: 38,06 % jih podpira uvedbo duhovne oskrbe, medtem ko jih 44,29 % temu nasprotuje. Ob tem se jih kar 93,77 % izreka za vernike.

Takšna porazdelitev odgovorov in izražena stališča sodelujočih razkrivajo notranje napetosti in nedoslednosti, ki odpirajo pomembna vprašanja o vlogi religije v javnem prostoru in vlogi verskih skupnosti v sodobni makedonski družbi. Obenem pa se postavlja vprašanje, kakšen naj bi bil odnos med oboroženimi silami in religijo v institucionalnem okvirju, kjer so oborožene sile nedvomno eden ključnih državnih podsistemov.

	Zagotovo	Morali bi	Ne vem	Ni potrebe	Sploh ne	Skupaj
Pravoslavni kristjani	19 6,81 %	58 20,79 %	67 24,01 %	57 20,43 %	77 27,60 %	279 66,13 %
Muslimani	41 31,06 %	32 24,24 %	28 21,21 %	19 14,39 %	12 9,09 %	132 31,28 %
Katoliški kristjani	0	0	0	1 100 %	0	1 0,24 %
Judje	1 100 %	0	0	0	0	1 0,24 %
Ateisti	0	0	1 16,66 %	0	5 83,33 %	6 1,42 %
Agnostiki	1 50 %	0	0	1 50 %	0	2 0,48 %
Drugo	0	0	0	0	1 100 %	1 0,24 %
Skupaj	62 14,69 %	91 21,56 %	96 22,75 %	78 18,48 %	85 20,14 %	422 100 %

Tabela 3: Rezultati v vzorcu glede na versko pripadnost sodelujočih
(v absolutnih številkah in v odstotkih)

Analiza porazdelitve odgovorov na glavno raziskovalno vprašanje glede uvedbe duhovne oskrbe, obravnavano skozi spremenljivko verske pripadnosti, kaže na jasno povezavo med religijsko identiteto in stališči do duhovne oskrbe v vojaškem okolju. Iz podatkov izhaja, da verska pripadnost pomembno vpliva na odnos do vprašanja »Ali menite, da je treba uvesti duhovno oskrbo v enotah in poveljstvih ARSM?«.

Med pripadniki pravoslavne veroizpovedi se jih 27,6 % strinja z uvedbo duhovne oskrbe, 48,03 % jih temu nasprotuje, 24 % pa ostaja neopredeljenih. Povsem drugačen odziv je bil zaznan med pripadniki islamske veroizpovedi, kjer uvedbo tovrstne oskrbe podpira 55,3 % vprašanih, nasprotuje ji 23,48 %, medtem ko jih je 21,21 % neopredeljenih.

Tako izrazita razlika v stališčih med pripadniki dveh glavnih monoteističnih skupnosti v makedonski družbi kaže na globlje kulturne in verske razlike, ki oblikujejo odnos posameznikov do prisotnosti religije v institucionalnih okvirih, kot so oborožene sile. Te razlike je mogoče razlagati

kot posledico delovanja in vpliva verskih skupnosti v javnem prostoru ter njihovega dolgotrajnega in pogosto subtilnega vpliva znotraj družinskih in širših družbenih struktur.

Zaključek

Analiza duhovne oskrbe v kontekstu Republike Severne Makedonije razkriva izrazito vrzel med mednarodnimi zavezami, ki jih država prevzema kot članica Nata, in dejanskim stanjem na tem področju. Čeprav večina sodobnih oboroženih sil držav članic Nata sistematično vključuje duhovno oskrbo kot del skrbi za vojaško osebje, Republika Severna Makedonija tega še ni implementirala v institucionalni obliki.

Zgodovinski pregled, primerjalna analiza z Republiko Hrvaško in Republiko Slovenijo ter izvedena raziskava v ARSM jasno kažejo, da obstaja tako pravna kot tudi organizacijska osnova za vzpostavitev ustreznega modela duhovne oskrbe. Ugotovitve raziskave obenem odražajo kompleksno razmerje med izraženo versko identiteto pripadnikov in njihovim stališčem do institucionalne prisotnosti duhovne oskrbe v oboroženih silah.

Dejstvo, da se velik delež pripadnikov ARSM identificira kot verniki, a hkrati izraža nizko podporo uvedbi duhovne oskrbe v oboroženih silah, opozarja na širšo družbeno in kulturno dinamiko v sodobni makedonski družbi. K temu prispeva tudi dolgotrajna odsotnost sistematičnega dialoga med oboroženimi silami in verskimi skupnostmi pa tudi pasivna vloga državnih institucij, zlasti Ministrstva za obrambo Republike Severne Makedonije, ki kljub relevantnim pobudam ni pokazalo strateškega interesa za to področje.

Duhovna oskrba ni le vprašanje verske svobode, ampak tudi vprašanje morale, povezanosti in psihološke stabilnosti v ekstremnih razmerah, ki jih vojaška služba neizogibno prinaša. Primeri iz Republike Hrvaške in Republike Slovenije kažejo, da je mogoče tak model vzpostaviti v sozvočju z načeli sekularnosti, medverskega dialoga in profesionalnosti.

Zato na podlagi izvedene raziskave, zgodovinskega pregleda in primerjalne analize priporočamo naslednje konkretne korake za vzpostavitev in razvoj sistema vojaške duhovne oskrbe v Republiki Severni Makedoniji:

- *Vzpostavitev pravnega okvirja* (priprava in sprejem posebnega zakonskega ali podzakonskega akta, ki bo uredil status duhovne oskrbe v oboroženih silah v skladu z ustavo, mednarodnimi zavezami in človekovimi pravicami).
- *Vzpostavitev stalnega dialoga z verskimi skupnostmi* (oblikovanje posvetovalnega telesa pri Ministrstvu za obrambo z vključitvijo predstavnikov tradicionalnih verskih skupnosti, ki bodo sodelovali pri oblikovanju smernic in kadrovske rešitve).
- *Ustanovitev organizacijske enote znotraj strukture vojske* (organizacijsko vključevanje duhovne oskrbe kot posebne enote znotraj ARSM, kot je vojaški vikariat, ki ne posega v hierarhijo poveljevanja).
- *Upoštevanje modelov dobre prakse* (prilagoditev modela glede na dobre izkušnje iz držav članic Nata, zlasti Republike Hrvaške in Republike Slovenije, ob upoštevanju verske raznolikosti in kulturnih posebnosti makedonske družbe).
- *Skrb za pluralnost in profesionalnost* (zaposlovanje in usposabljanje nosilcev duhovne oskrbe različnih veroizpovedi na način, ki zagotavlja enako dostopnost vsem pripadnikom ne glede na versko pripadnost ali osebna prepričanja).
- *Dolgoročna integracija v sistem vojaške podpore* (vključevanje duhovne oskrbe v programe psihosocialne podpore, vojaške vzgoje in mednarodnih mirovni misij z jasno določenimi pristojnostmi in nalogami).

Z upoštevanjem teh korakov bo Republika Severna Makedonija ne le sledila standardom zavezništva, temveč tudi prispevala k celostni skrbi za dobrobit svojega vojaškega osebja v duhu spoštovanja človekovega dostojanstva, verske svobode in profesionalne integritete.

|

Za podporo tej raziskavi niso bili ustvarjeni ali analizirani nobeni novi podatki.
No new data were created or analysed in support of this research.

Kratika

ARSM Armada Republike Severne Makedonije

Reference

- Andonov, Oliver.** 2023. Pravoslaven pat. *Spisanie na Skopskata epargija* 20/48: 54–59.
- Brlas, Siniša, in Nikola Križić.** 2024. *Ratna trauma i mentalno zdravlje branitelja: vodič za samopomoć i bolju skrb o mentalnom zdravlju branitelja i članova njihovih obitelji*. Slatina: Udruga HVIDR-a Slatina.
- Domjančić, Stjepan.** 2015. Hrvatski doživljaj rata – između liberalnog i nacional-patičnog. *Polemos* 18/36: 11–27.
- Easton, Patrick Bevel.** 2022. Roles of Military Morale: A Historical Comparison of Military Chaplains, Political Officers, and Commissars. *Journal of Military Ethics* 21/1–2: 34–53. <https://doi.org/10.1080/15027570.2022.2080547>.
- Ilievski, Blagoj.** 2011. *Makedonsko-srpske crkovni odnosi 1944–1970*. Skopje: Univerzitet Sv. Kiril i Metodij, Filozofski fakultet – Institut za istorija.
- Karapandjin, Stevica S.** 2012. *Verska služba u vojsci Srbije – uticaj na operacije kopnene vojske*. Beograd: Medija centar »Odbrana« in Pravoslavni bogoslovski fakultet.
- Kocjančić, Klemen.** 2021a. Ne samo vez z Bogom: razvoj vloge in dolžnosti vojaških duhovnikov skozi zgodovino. *Bogoslovni vestnik* 81/1: 103–113. <https://www.teof.uni-lj.si/uploads/file/bv/bv2021/01/kocjancic.pdf> (pridobljeno 26. 5. 2025).
- – –. 2021b. Med religijo in oboroženimi silami: vojaški duhovniki Slovenske vojske v luči civilno-vojaškega sodelovanja V: Marjan Malešič, ur. *Kriza, varnost, vojska: preplet teoretičnih in empiričnih spoznanj*, 165–182. Fakulteta za družbene vede.
- Kotovecški, Mitko.** 2011. *Polemologija*. Skopje: Filozofski fakultet.
- Mesarič Jazbinšek, Violeta Vladimira.** 2012. Duhovna oskrba med vojaki. *Stati inu obstati* 8/15–16: 295–301. https://zalozba.upr.si/ISSN/1408-8363/15-16-2012/1408-8363_15-16-2012.295-301.pdf (pridobljeno 21. 5. 2025).
- Muršič Klenar, Matjaž.** 2024. Formativni in komunitarni vidik molitve na mednarodnih operacijah in misijah. *Bogoslovni vestnik* 84/2: 313–326.
- Nova Makedonija.** 1944. 9. 12., 11. – – –. 1945. 21. 1., 34.
- Plut, Jože.** 2002. *Za pravice človeka: predstavitel doktorskega dela z naslovom Duhovna oskrba vojaških oseb, analiza slovenskih povojnih pastoralnih razmer, pastoralni modeli in predlogi*. Ljubljana: Družina.
- Popovski, Nestor.** 1961. *Pravoslavna Crkva i narodna revolucija na Makedonij – sekavanja na Kiril Stojanovski od periodot na NOV*. Skopje: Dokumentarno oddelenie na INI, Vesnik MPC.
- Pravilnik o organizaciji religiozne duhovne oskrbe.** 2003. *Uradni list RS*, 58/03 z dne 3. 7. 2003.
- Pravilnik o ustroju in delovanju Vojnog ordinarijata u Republici Hrvatskoj.** 1998. *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, 3: 1823.
- Primc, Liza.** 2025. Religiozna in duhovna oskrba v Slovenski vojski: pregled obsega literature. *Bogoslovni vestnik* 85/1: 97–118. <https://www.teof.uni-lj.si/uploads/File/BV/BV2025/01/Primc.pdf> (pridobljeno 25. 8. 2025).
- Protokol o dušobrižničkoj skrbi pripadnika Oružanih snaga RH za pripadnike islamske vjere.** 2005. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske.
- Snegarov, Ivan.** 2023. *Istorija na Ohridskata Arhiepiškopija*. Zv. 2. Skopje: Ikona.

- Sporazum med Evangeličansko cerkvijo v Republiki Sloveniji in Vlado Republike Slovenije o duhovni oskrbi vojaških oseb.** 2000. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PIRSR/Verska-svoboda/ead6d2486a/Sporazum-o-duhovni-oskrbi_evangelici.pdf (pridobljeno 1. 5. 2025).
- Sporazum med Slovensko škofovsko konferenco in Vlado Republike Slovenije o duhovni oskrbi vojaških oseb.** 2000. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PIRSR/Verska-svoboda/cab2227751/Sporazum-o-duhovni-oskrbi_SlovSkofKonf.pdf (pridobljeno 1. 5. 2025).
- Statut Vojnog ordinarijata u Republici Hrvatskoj.** 1998. *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije* 3: 14–18.
- Šućurović, Sandra, Igor Mikloušić in Martina Knežević.** 2017. *Psihosocijalna prilagodba hrvatskih branitelja: individualna i društvena perspektiva*. Zagreb: Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«.
- Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske.** 1997. *Narodne novine* 2/97.
- Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Srpske pravoslavne crkve v Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa.** 2003. *Narodne novine* 196/2003.
- Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske.** 2001. Zagreb: Glas koncila.
- Uredba o vršenju verske službe u Vojsci Srbije.** 2011. *Službeni glasnik RS* 22/11.
- Ustav Republike Hrvatske.** 1990. *Narodne novine* 56/90.
- Ustava Republike Slovenije.** 1991. *Uradni list RS* 33/91-I s spremembami in dopolnitvami.
- Vojni ordinarijat u Republici Hrvatskoj.** 1998. Dokumenti. <https://vojni-ordinarijat.hr/index.php/site/dokumenti> (pridobljeno 26. 5. 2025).
- Zakon o obrambi Republike Slovenije.** 1994. *Uradni list RS* 82/94 z dne 30. 12. 1994 s spremembami in dopolnitvami.
- Zakon o potvrdivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture.** 1997. *Narodne novine*, Međunarodni ugovori 2/97.
- Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica.** 2002. *Narodne novine* 83/2002, 73/2013.
- Zakon o službi v Slovenski vojski.** 2007. *Uradni list RS* 68/07 z dne 14. 8. 2007 s spremembami in dopolnitvami.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o službi v Slovenski vojski.** 2021. *Uradni list RS* 121/21 z dne 7. 8. 2021.
- Zakon o vojsci Srbije.** 2007. *Službeni glasnik RS* 116/07, dopolnjen z 88/09.
- Zečević, V.** 1968. *I to da se zna*. Zagreb: Naprijed.
- Zrinščak, Siniša, Dinka Marinović Jerolimov, Ankica Marinović in Branko Ančić.** 2014. *Church and State in Croatia: Legal Framework, Religious Instruction, and Social Expectations*. V: Sabrina P. Ramet, ur. *Religion and Politics in Post-Socialist Central and Southeastern Europe: Challenges since 1989*. New York: Palgrave Macmillan.

